

QUADERNS: Sembles una persona de formació preocupada per les coses generals que tendeix a entendre els problemes des de la globalitat. En canvi, progressivament, has anat aproximant-te a les coses particulars, potser sense perdre una visió general dels problemes, però sí que ha semblat que t'interessava més incidir en els aspectes concrets de la formació de la ciutat.

J.A. SOLANS. Provinc d'una visió molt concreta del particularisme que l'arquitectura dona sempre o del que em va donar l'anàlisi de propostes de particulars o de les administracions locals a la Comissió d'Urbanisme de Barcelona i altres municipis, el que avui es la Corporació Metropolitana de Barcelona. Amb tot, sempre vaig procurar referir aquelles sol·licituds aïllades al context urbà més general i estimar la seva funció dins l'estructura general del sistema urbà que s'anava creant i transformant en una dinàmica intensa. Tot plegat em portà a aprofundir en els aspectes més generals i a enfrontar-me als camps de l'economia urbana, del planejament dels transports o del tractament de dades alfanumèriques o gràfiques.

No obstant això, sempre, quan vaig haver de desenvolupar el planejament de comunicacions de la comarca el 1967 o el Pla General Metropolità el 1969 vaig voler mantenir una forta preeminència de l'ordenació física, fins i tot com a contrast amb el desordre d'aquella, expressió natural d'un de més intern. Vaig perseguir una arquitectura de la ciutat que estava condicionada per la gestió i l'aplicació que administrativament es podien fer en aquell moment. Eren propostes possibles a partir i en relació amb l'experiència d'una Administració concreta que no es correspon amb el comportament o control al qual està sotmesa l'actual Administració. Tants papers per res acaben creant-te aquesta exigència per l'actuació i l'eficiència.

El pas per la Delegació dels Serveis d'Urbanisme de l'Ajuntament de Barcelona de 1977 a 1980 em donà una vessant nova de l'actuació i de la intervenció directa que, si bé em ratificà la necessitat del planejament per legitimar l'actuació de l'Administració i per garantir la coherència general de les actuacions, era insuficient si no era acompanyada del fer de l'Administració. Aquella dimensió prové del fet d'haver estat responsable en moments molt durs d'aquell període urbanístic i polític que es cloïa, en tots els aspectes de gestió i d'inversió urbana, no d'obra urbanitzadora, de l'Ajuntament de Barcelona. Un volum d'inversió per aquells tres anys de 3.000 milions de pessetes, sobre els quals es va bastir la política de patrimoni municipal de sòl que ha permès l'actual recuperació urbana i la seva qualificació per a la projectació.

Aquesta experiència és la que d'alguna manera he intentat perllongar i ampliar a la Generalitat. Quan torno a haver de fer el seguiment del planejament procuro fer-ho no d'una manera genèrica o abstracta, sinó lligada a la capacitat d'actuació de les diverses Administracions i dels diversos agents privats que actuen en cada indret.

L'Administració l'entenc com l'element de canalització o realització, encara que sigui parcialment o puntualment, de trossos de la ciutat que el planejament ha facilitat i previst. La previsió dels

efectes és fonamental, i no sols dels directes sinó també d'aquells laterals o secundaris; crec que aquesta pretensió és la que diferencia la visió simplement arquitectònica de l'urbanisme.

La meua posició no es pot explicar a partir d'una etiqueta preconcebuda, sinó precisament a partir d'aquest cúmul d'experiències estrictament personals sortosament contrastades per una possibilitat de fer.

Nosaltres et veiem pròxim a les preocupacions de la cultura italiana de postguerra, que tenia la necessitat d'un cert distanciament de l'arquitectura com a objecte i una voluntat de recerca de les raons superiors per sobre de la força. Finalitzada la polèmica sobre el Neo-liberty i sobre la discussió estilística en el paper de la història, tot plegat es va saldar amb la renúncia a la discussió més objectual per centrar-se en les propostes més planificadores i més generalistes. Seguint *Casabella*, és clar que es parteix d'una preocupació inicial enfront de l'objecte fins a acabar en una revisió més per damunt de l'objecte. Veiem que és, en part, semblant a la teua trajectòria sorgida d'aquest punt en el gran moment de l'inici de l'urbanisme europeu.

Evidentment hi ha una gran relació amb tota la discussió de l'arquitectura i del procés de planejament a Itàlia del Pla de Roma del 67, del Pla de Florència del 62 o de l'inacabat Piano Intercomunale de Milà. Però en el meu cas aquesta base històrica, morfològica i de la geografia urbana es barreja, ràpidament, amb la cultura anglosaxona, l'economicisme referent als temes de l'ús del sòl, dels models d'optimització de l'ocupació de l'espai per les diferents activitats econòmiques, de la mobilitat, l'accessibilitat, les interaccions de les «oportunitats» i els aspectes diguem-ne de geografia-ecologia de les escoles de Cambridge o de Lund, a Suècia.

Avui segueixo aquests temes sense perdre les arrels del que està succeint a Itàlia.

La meua manera d'entendre i voler la ciutat és mediterrània quant a la forma de viure, a la seva constitució i al pes de l'espai físic que exigeix un metadiseny general del marc físic i de la congruència *pressant* d'aquest amb la ciutat. Malgrat la conflictivitat que introdueix, és necessari per donar sentit als posteriors enriquiments i qualificació de l'actuació per «trossos de ciutat». Però sempre en aquests trossos hi ha o hi hauria d'haver uns referents al sistema urbà general. Això m'obliga a no perdre de vista els diferents «mercats» que hi ha subjacents a la ciutat: de treball, d'activitat, de residència, de preus del sòl i sobre els quals cal obrar-hi.

Intento relacionar els temes d'eficiència econòmica amb els d'espai configurat, ordenat, dissenyat, respectuós amb la tipologia prevalent o amb la que el medi pot «portar». La intervenció sobre la ciutat ha de ser ètica.

La teua política a l'Ajuntament va tenir una gran importància, no solament per ella mateixa sinó pel precedent que va marcar quant a la forma d'intervenir, com a forma de produir arquitectura. El sistema de fer que els arquitectes de fora de l'Administració intervinguessin en la ciutat ha estat molt utilitzat després.

ARQUITECTURA I ADMINISTRACIÓ. JOAN ANTONI SOLANS

Pel que fa a l'edificació, l'Administració ha de fer ús de molt bons professionals en els aspectes de la coordinació, inspecció i supervisió, funcions que no poden ser substituïdes i que amb una visió oberta de projecte, no d'auditor, són exclusives d'ella. La coherència arquitectònica l'ha de garantir l'Administració; fins i tot diria que una Administració ha de tenir una expressió arquitectònica. La seva lectura mostrarà la cultura d'aquell temps de govern. Però l'efecte multiplicador i al mateix temps la major eficiència solament seran el resultat d'inscriure en la tasca els millors professionals de cada moment, aquells que han mostrat més competència, amb una producció prèvia adequada i una capacitat de direcció d'obra de manera eficaç. No aquells més creients o fidels, els més polítics. L'Administració no té, necessàriament, aquesta estructura de projecte, no la tenia en aquells moments i difícilment por tenir-la fixa dins el seu cartipàs; la negaria. D'altra banda, el temps és essencial en aquest tema, apressat pels anys pressupostaris. Les simultaneïtats i els programes variables obligarien a una estructura immensa i molt poc eficient.

Tu vas iniciar una operació que d'alguna manera ha creat escola. Era com pretendre eliminar un gruix d'obstacles o fins i tot d'estructures entre l'arquitecte que havia de fer l'obra i el responsable màxim que aquella obra es fes, oferint una certa facilitat de diàleg. Això es difícilment separable del mateix procés, dels resultats i fins i tot de la mateixa formalització.

En això no voldria treure mèrits qualitatius i quantitatius al canvi polític, que va ser important, i a la presència d'uns dèficits acumulats que van explotar en aquells moments i es van posar de manifest.

L'Administració va haver de garantir dos aspectes: la relació directa amb els ciutadans als quals anava adreçada aquella actuació i amb els quals no es donaven estructures polítiques d'interpretació de l'interès general, i l'exigència de crear una coherència cívica del conjunt d'aquelles actuacions per tal d'obtenir-ne l'acceptació.

De la mateixa manera que identifiquem determinats períodes històrics amb determinats tipus d'arquitectura, vam voler que hi hagués una imatge coherent amb la manera d'entendre la ciutat, i d'aquí la importància dels projectes i la seva selecció i destí. L'Administració havia d'establir prèviament el diàleg amb els arquitectes que creaven l'obra i aquest diàleg havia de ser formulat des dels seus propis termes. Crec que aquest paper fet per un altre arquitecte en l'esfera del client polític, pot ser explicatiu de les diferències amb altres moments. Una vegada fixats els requisits urbans: definició dels llocs, especialment dels públics, coherència tipològica amb l'entorn, coordinació per obtenir equipaments integrats, i, en certs supòsits, d'elements de la forma urbana, s'havia de facilitar un marge important de llibertat d'interpretació i recreació. Les úniques limitacions havien de ser aquells objectius de programa i, evidentment i malauradament, el pressupost.

La novetat de final dels anys 70 i dels anys 80 seria la connexió del món de la cultura amb el món del poder, de l'Administració, per dir-ho d'una manera esquemàtica, que fins en aquells moments s'havia plantejat en termes d'una oposició estricta.

La política que vas iniciar, i que posteriorment s'ha continuat, ha generat una relació, una certa tensió si es vol, entre mons generalment oposats. Aquest ha estat un fenomen fonamental i molt positiu, que va deixant un seguit molt important d'obres d'interès que poden significar una fita significativa en la nostra història. Tenint en compte que sembla que l'Administració té una tendència natural a caure en mans de la burocratització, en la pura gestió, i el món de la cultura en la marginalitat, quines perspectives de futur li veus a aquesta relació?

Jo us diria que en tant que es mantinguin uns nivells d'honestetat, i al mateix temps de maduresa, el nostre país pot mantenir una Administració d'aquest tipus. Aquests béns públics s'han de traduir en fets de cultura positius. A Catalunya, mentre hi hagi l'actual situació política a les corporacions locals i a la Generalitat, es mantindrà un moviment obert per una arquitectura culta. Si el poder es burocratitza, es fa rutinari i mantenidor de poder, l'arquitectura que en resulti serà diguem-ne redundant i trivial i perdrà força i il·lusió.

Confio que aquells arquitectes en punta del procés creatiu continuïn tenint opció a traduir en obres els projectes que es generin en el marc de l'Administració. Malgrat la gravetat de la situació pel tracte que ha sofert la nostra comunitat, aquest tracte no serà la causa de la foscor arquitectònica. El perill provindrà de perdre's aquest moviment culturalment unitari, elaborat al marge dels àmbits de poder de la nostra professionalització i de l'exigència de correspondibilització de tothom en la construcció del país, explicable especialment per raó de la distribució del poder entre les diverses administracions i de manera oberta entre els diferents corrents d'opinió. Aquest temor no es dona i l'única cosa que es pot detectar és potser una certa retracció produïda per «l'esgotament dels pressupostos» i per la vinculació d'aquests a les actualitzacions d'obres encarregades en exercicis anteriors. Tanmateix, cal estar vigilant sobre les persones i els perills de manierisme o de burocratització. També aquí confio que hi hagi prou aire fresc perquè les Administracions funcionin i que aquells que tenim responsabilitats ens mantinguem deserts i tornem a néixer cada dilluns al matí mentre ocupem els càrrecs.

Crec que a Catalunya el mal moment de l'arquitectura «desembarcada» des dels grans *consulting* de Madrid i feta a pes ha passat. Els polítics són conscients de la importància enorme que té. La nostra cultura catalana està prou arrelada i les necessitats d'identitat prou sentides per evitar el perill de tornar al «tant se me'n dona». Tots els països i cultures minoritàries per raó de l'estructura administrativa que assoleixen i de la d'encàrrec, presenten arreu una millor arquitectura, especialment si no es produeix una imposició financera exterior desproporcionada.

Joan Antoni Solans i Huguet
Barcelona, 1941
 Obtingué el títol d'arquitecte a l'ETSAB el 1965. Ha estat director dels treballs de redacció del Pla General Metropolità per a la comarca de Barcelona. L'any 1977 va ser designat Delegat dels Serveis d'Urbanisme de l'Ajuntament de Barcelona, fins a 1980, any en què va passar a ocupar la Direcció General d'Urbanisme de la Generalitat de Catalunya, ostentant la Vice-presidència de l'Institut Català del Sòl.

Potser ara podria trobar-se una tercera via arquitectònica que no fos la d'una arquitectura que dona tants de mal de caps, que desgasta als qui la creen, als qui la gestionen i als polítics que l'exigeixen. La bona arquitectura és més difícil que la dolenta per a qui la gestiona, per a qui la promou.

Sóc dels qui continuen creient que l'arquitectura en majúscules continua essent molt gratificant per a la societat a mig termini i això malgrat el debat recent sobre les modernes formes de creació d'imatge, d'exaltació i d'institucionalització d'altres *mass-media*.

Una bona inversió en una estació de ferrocarril és beneficiosa, a la llarga té menys despeses de manteniment i és més respectada. La gent és conscient del concepte de servei. En l'escola pública, a part el debat pedagògic i la qualitat de l'ensenyament, la gent i els pobles han entès la importància que té l'edifici en la pedagogia. Una obra que representa un paper important de cara al millorament social. La batalla per l'arquitectura, des del punt de vista de l'opinió, està bastant guanyada, encara que no suficientment present. Abans i ara, continua faltant, però, una crítica rigorosa i independent en els mitjans de comunicació com es dona a Itàlia.

És claríssim que la bona arquitectura a mig termini és més barata i fins i tot més funcional, però a curt termini genera moltes tensions perquè és més complicat fer un projecte singular per a cada escola, que no pas fer-ne un de sol al qual l'usuari està acostumat.

El particularisme no té una traducció de cost diferent que la del control administratiu de diversos expedients o d'uns majors honoraris, però em sembla inadmissible reduir-ho tot a un sol expedient per estalviar-se el problema administratiu. Amb això incorrerien en greus sobrecostos i no sols no estaria qualificat el territori, ni la ciutat al qual va adreçat, sinó que la conseqüència de la simplificació administrativa és el monumentalisme i la malversació de recursos. No són els costos de funcionament, que expliquen els disbarats de tantes ciutats sanitàries, universitàries, d'ancians, de periodistes i de vacances.

La cultura italiana va tenir un gran moment en la reconstrucció durant la postguerra. Va ser un moment en què l'obra pública va tenir un altíssim nivell, els arquitectes es van convertir en els capdavaners de la cultura europea i mundial. Posteriorment aquesta situació va canviar en el sentit que l'Administració es va tornar impermeable, per la pròpia autorealització, perquè també ella es va «reconstruir». Aquest és un precedent molt digne de tenir en compte, especialment a mesura que la nostra Administració es perfecciona, les relacions dels professionals es van tornant més barroques i difícils.

Això s'explica per un poder polític que roman impedit els rejuveniments, i que tot seguit s'esgota i s'exhaureix. En el cas italià, a nivell polític només cal veure les edats. En aquest sentit, el canvi generacional espanyol és un exemple però també un toc d'atenció a mig termini.

QUADERNS: Comencem, potser, parlant de la necessitat de la racionalització de l'Administració: un fet difícilment objectable, és evident. Però segons com es plantegi, i per tendència natural, es pot anar cap a la burocratització. Això fa témer que aquesta racionalització es pugui produir en uns termes que facin impossible la capacitat propositiva i imaginativa del projecte, i converteixi l'Administració en insensible i incapaç de produir arquitectura qualificada. Per exemple, la presència d'un excés de normativa, la disparitat de punts de decisió, la complexitat de la gestió... poden congelar el procés creatiu. Segons com, podríem pensar que una Administració feble podria ser més vulnerable a la contaminació de la cultura, i que seria més fàcil que permetés produir arquitectura de qualitat que sempre és més difícil d'assolir que la dolenta.

ORIOl BOHIGAS. Que l'Administració s'ha de racionalitzar, és evidentíssim. Aquest és un dels processos en què la democràcia ha anat més lenta. S'estan resolent problemes que semblaven insolubles fa uns anys, però n'hi ha un que no es toca: la racionalització de l'Administració. Continua funcionant malament com abans, potser amb més bones intencions, amb controls més eficaços, sense greus problemes d'immoralitats..., però l'eficàcia i qualificació tècnica de l'Administració continua essent baixa. Dins de l'Administració, el tema de l'arquitectura i l'urbanisme és només un cas particular.

En el que has dit, hi ha dos aspectes diferents. D'una banda, la repercussió que pot tenir una racionalització —o un reforçament— de l'Administració en la cultura arquitectònica i urbanística: el perfeccionament de la normativa i les ordenances, la complicació dels tràmits i dels sistemes de control, etc. És evident que això pot ser un fre pel que en podríem dir la llibertat creativa, però jo no seria tan pessimista perquè, al capdavant, hi ha molts països en què el control és molt superior al que nosaltres podem assolir i no per aquesta raó han fet una arquitectura millor o pitjor. Jo crec que el problema és un altre: si és possible dins de l'Administració participar en la cultura arquitectònica. I això em penso que no és gaire possible o que és molt difícil. És difícil que en un despatx que funciona de 8 a 3, que fa festa els dissabtes i els diumenges, amb un control de fitxa, amb uns nivells determinats de sou, amb la disparitat de temes que es plantegen, amb uns caps que pertanyen a unes línies administratives que no tenen res a veure amb les línies culturals, es pugui fer un projecte bo. Jo, quan veig que d'una oficina de l'Administració surt un bon projecte, cosa que, malgrat tot, algunes vegades passa, crec que és un cas excepcional d'abnegació personal de la persona que ha fet aquell projecte i que ha passat per totes les dificultats del seu context. Els qui coneixem com es treballa en un despatx professional autèntic, sabem que no es pot treballar amb un horari estricte, que no es pot deixar de treballar els dissabtes i els diumenges, que hi ha un ritme de treball que no té res a veure amb el ritme de l'Administració. No es pot fer un bon projecte sense tenir-ne l'autoria, és a dir, sense signar-lo directíssimament, sense ser-ne el responsable fins al final. Per tant, jo crec que l'única sortida real que té l'Administració és la de fer treballar

els professionals de fora conjuntament amb els funcionaris. Naturalment, com més funcionaris bons hi hagi, millor, perquè hi ha moltes feines que es poden fer amb aquest criteri d'horari, de sistema de disciplina i de col·lectivitat menys personalitzada. Alguns ajuntaments han assajat amb força èxit el contracte per un període relativament curt amb un arquitecte que actuï com a cap d'equip dels arquitectes que estan a la plantilla. Ho han provat, per exemple, a Canàries amb en Rafael Cáceres, que va treballar amb un contracte de tres anys per fer uns projectes amb l'estructura funcional que l'Ajuntament li va posar a la seva disposició.

Des d'aquesta òptica sembla, doncs, una mica contraproduent el fet que la nova Administració es vagi solidificant, es vagi fent forta,...

En aquest moment potser sí que hi ha símptomes d'aquest perill. El que és evident és que a mesura que l'Administració es va fent forta i va adquirint personal disciplinat, es va autoconvencent d'una idea equivocada: que fent les coses dins de l'Administració té més capacitat de control, d'eficàcia, de rapidesa i puntualitat, de precisió en els pressupostos, etc., i que tot això són fets importants per a la qualitat final del producte. Potser sí que s'augmenta l'eficàcia dels controls, però això no és una garantia de qualitat. Al contrari, darrerament hi ha com una nova tendència a reconsiderar en primer terme les qualitats «administratives» i de «tràmit» d'un projecte en comptes de considerar la seva qualitat real i la seva participació cultural. Els arquitectes ens hem de descarar i dir d'una vegada per sempre que un bon projecte sempre és un risc i que si no és un risc no és una proposta arquitectònica interessant. No és anormal que un bon projecte requereixi canvis al llarg de l'execució, que reclami revisions de costos, que tingui problemes constructius i, finalment, que tingui dificultats de comprensió per part del ciutadà mig. Com tota obra d'art, l'arquitectura i l'urbanisme han de ser traumàtics, suggeridors i difícils. Fa poc Ricard Bofill ha dit encertadament, justificant l'ensulsiada de Walden 7: cal pagar amb diners i amb sacrificis personals el risc d'una experiència. I també ho deia Manolo Hugué als compradors de les seves escultures quan es queixaven de la seva informalitat: «Volien tenir un Manolo i, a més, que no els passés res!»

Un problema claríssim a l'Administració és el de no establir clarament la distinció entre el programa de projectes i el programa d'obres. Normalment només s'encarreguen els projectes quan hi ha programada l'execució de l'obra. Això és un error. Primer el que cal és fer un gran estoc de projectes i quan aquest està racionalment ordenat es pot decidir el programa d'obres. Això evitaria el problema tan freqüent en què es troben els arquitectes que en quinze dies han de projectar 200 vivendes, l'ordenació d'una plaça o la plantació d'un jardí, perquè hi ha pressupostos a curt termini que s'exhaureixen si l'obra no s'adjudica. Però, a més, enfocaria definiti-

ARQUITECTURA I ADMINISTRACIÓ. **ORIOl BOHIGAS**

Oriol Bohigas i Guardiola
Barcelona, 1925
El 1951 obtingué el títol d'arquitecte a l'ETSAB. Ha estat professor de l'ETSAB de 1964 a 1966, catedràtic de composició des de 1971 i posteriorment, Director des de 1977 fins a 1980. És autor de diversos llibres, articles, ponències i conferències. President de la Fundació Miró i membre del jurat del premi Príncep de Astúries, va ser Delegat d'Urbanisme de l'Ajuntament de Barcelona des de 1980 a 1984.

vament un problema de concepte que ara només se suggereix com a tal problema però que no es resol d'una manera operativa: la utilització dels projectes —de l'estoc racional i intencionat de projectes— com a instrument de planejament. Si volem controlar la ciutat a través dels projectes, aquests han de constituir un *corpus* degudament anticipat i previsor, tan anticipat i previsor com havien de ser els plans generals i parcials dels anteriors sistemes de planejament.

Tu plantejges els límits de l'Administració com a gestor i com a promotor cultural, perquè qualsevol acte creatiu suposa una reordenació de l'anterior o una proposició d'allò nou. I això entra en contradicció amb les idees polítiques i amb una actitud de consens, d'evitar les tensions, les discordances. En aquest sentit, ¿com veus el tema de la participació?

Per a mi el problema plantejat entre la participació i l'autoria és molt important. És evident que hem predicat durant tants anys la necessitat de la participació popular que no podem tirar-nos enrera. L'urbanisme té unes bases polítiques i aquestes bases no es limiten només al fet de votar periòdicament un partit o un altre en unes eleccions generals. La participació del ciutadà en el tema urbanístic ha de ser continuada, concreta i dialèctica. Però no hi ha cap acte cultural que no sigui un trencament amb l'*status quo*, és a dir, no hi ha cap obra d'arquitectura, de poesia, de pintura, que no sigui fonamentalment una contradicció amb l'estat establert de les coses, de vegades profunda, de vegades superficial, de vegades amb l'aparença d'acceptar la conjuntura per subratllar-ne precisament una vessant crítica. L'art és una crítica o no és res i, per tant, l'arquitectura de la ciutat, com a tal art, no és sinó una actitud de crítica a allò establert. Per tant, és una mica difícil d'entendre com aquesta actitud crítica que va contra l'establert, hagi de ser acceptada en el consens general de la gent que viuen, com és natural, en l'establert. Jo crec que aquest és un problema que no té solució fàcil.

Vegem, però, què passa en altres àmbits. Gairebé sempre els problemes polítics que es plantegen en la participació, no tenen una base cultural tan forta i els que la tenen ja no es plantegen en la mecànica directa de la participació. Ningú no ha proposat, per exemple, que s'hagi de posar a votació l'adquisició d'obres per al Museu d'Art Contemporani. Es posa a la consideració pública, en canvi, si el Museu d'Art Contemporani ha de ser centralitzat o descentralitzat, si s'hi han de gastar molts diners o pocs diners, quin grau de prioritat ha de tenir en les inversions culturals, etc. Si passem l'exemple al camp de l'arquitectura i l'urbanisme, sembla evident que la participació ciutadana s'hauria de dedicar preferentment als temes polítics i programàtics, és a dir, a enfortir les decisions al voltant dels grans temes vertebradors que condicionen les mateixes arrels estructurals de la ciutat, més que no pas en el detall de com un arquitecte ha resolt tècnicament i artísticament l'encàrrec i com

hi ha destil·lat la seva actitud cultural i la seva poètica personal. Però la realitat és sovint una altra. No vull dir que no hi hagi bons exemples de participació ciutadana en els grans temes estructurals —la xarxa viària, el nou ús dels espais destinats a autopistes urbanes, la problemàtica de la distribució d'usos i densitats, els transports públics, la privatització del sòl, les previsions de sòl urbanitzable, etc.— sinó que aquests temes són sovint difícils d'entendre i d'atreure l'atenció pública potser perquè els dirigents tampoc no els expliquen amb prou claredat, escamotejant-ne les bases polítiques. En canvi, és molt fàcil engrescar una onada de participacions per discutir problemes de detall de projecte o de gestió: si cal plantar palmeres o garrofers, si unes expropiacions són més o menys lesives, si l'estil d'un monument és plaent o no als botiguers del barri. Caldria que els partits polítics entenguessin aquest problema i sabessin conduir les discussions en termes de major generalitat de programa i deixessin pels tècnics i artistes de qualitat portar fins al seu extrem la responsabilitat de l'autoria.

És difícil veure per on ha de passar el futur de tot això, però esperem que no sigui per la marginalització. Podria haver-hi una temptació clara dels artistes i dels intel·lectuals cap a aquesta sortida, que potser en el cas dels arquitectes sigui més difícil.

Potser sí que es noten alguns símptomes, però penso que la situació és encara bastant positiva. Hi ha pocs països al món on l'Administració, dins la modèstia dels nostres mitjans culturals i econòmics, hagi fet treballar tants bons arquitectes en obres que tenen molta qualitat.

La vitalitat que hi ha hagut aquest any ha estat deguda a una relació tensa de mons diferents, el món de la cultura, el món del poder, el món de la professió, que tenen una tendència natural a codificar-se cap al corporativisme, l'Administració cap a la burocràcia i la cultura cap a la marginalització. Intentar el lligam entre coses heterogènies, probablement és un signe de vitalitat que caldria consolidar...

Jo crec que, corporativament, els arquitectes no han ajudat perquè això anés millor. Els Col·legis no han defensat o no defensen prou bé l'arquitecte enfront de l'Administració, des d'acceptar aquest 20 % de descompte que és una de les grans vergonyes de la nostra vida professional, fins a no prendre mesures contra els ajornaments escandalosos en l'abonament dels honoraris, ajornaments que han estat a punt de provocar la fallida de molts dels nostres despatxos professionals.

Un altre tema en la relació Administració-professionals ha aparegut en el moment que els ministeris, la Generalitat i els Ajuntaments han situat una sèrie de professionals solvents en els càrrecs, diguem-ne, tecno-polítics, com són els Delegats, els Directors Ge-

nerals, els Directors de Serveis, etc. Crec que és, evidentment, una política encertada perquè representa la intenció d'acceptar que la cultura i la professionalitat acreditades són un instrument indispensable per a la política. Però pels professionals i especialment pels arquitectes que no volen canviar de camp i dedicar-se definitivament a la política, això representa un sacrifici excessiu que només es pot aguantar en circumstàncies excepcionals. Abandonar per tres o quatre anys la màquina professional —amb uns despatxos ja estructurats i amb alts requeriments econòmics i de personal fix— s'hauria de compensar a tants alts nivells que l'Administració no hi pot arribar. L'única compensació atribuïble és, segurament, el desig de participar en el redreçament del país en uns moments de grans il·lusions col·lectives. Els primers anys de la democràcia han representat clarament aquesta circumstància i per això ha estat possible un cert reclutament de bons cervells i bones mans. Però això no pot ser etern. A la llarga —i ja se'n noten els primers símptomes— aquests càrrecs recauran en aquells per als quals no representen la interrupció de la vida professional, és a dir, pels que fan la carrera política o la carrera de funcionari. I això, lògicament, portarà com a conseqüència un nou debilitament cultural de l'Administració. A menys que l'Administració creï una bona escola de nous funcionaris en les diverses especialitzacions tècniques i professionals. Però, per ara, ni en el govern central ni en les autonomies, aquesta escola i aquest nou tarannà no es noten. Ja he dit abans que la reforma de l'Administració és el que es porta amb menys seriositat des del canvi democràtic fins ara.

Hi ha un tema curiós, i és aquesta tirada d'arquitectes joves que tenen voluntat d'anar a l'Administració per situar-se en tots els àmbits, de ser funcionaris veient que després és molt difícil deixar-ho. ¿No acabarà coartant un certa generació de gent que semblava que podia ser més brillant i que pot quedar una mica escapçada dins d'aquest procés?

Sí, es possible. Crec que és molt difícil estar a l'Administració, però tampoc vull exagerar-ho. Si aquesta gent jove aconsegueix superar el mal ambient de treball, cosa que és molt difícil, estan en un lloc privilegiat per fer una sèrie de coses, tenen unes ocasions que no es presenten fora de l'Administració o que només es presenten als arquitectes que tenen una situació més reconeguda dins del camp professional. Cal veure com evolucionarà tot això. Pot passar que l'Administració faci esforços per integrar aquesta gent, amb la qual cosa es pot produir un millorament de l'Administració; o pot passar que l'Administració no faci aquests esforços i que aquesta gent, després d'estar 3 o 4 anys fent una pràctica eficaçíssima, deixi l'Administració. Jo crec que depèn molt dels caps intermedis de l'Administració i de la solució que es doni al suport cultural a aquests caps i al seu status social i econòmic.

¿Com veus la situació cultural de l'arquitectura catalana d'aquests anys? Hi ha hagut certa discussió sobre el paper de la història, que pot acabar en vies diferents, però a penes s'han tocat els problemes del *post-modern*. En aquest sentit la dialèctica entre modernitat, post-modernitat, o contra post-modernitat, no explica gaire el problema de la nostra arquitectura.

És exactament el que penso. A l'arquitectura catalana se la pot classificar amb diversos noms, però per damunt de tot té una certa maduresa, és una arquitectura que no s'ha perdut ni en textos mimètics estúpids, ni en radicalismes formals i estilístics; és una arquitectura de país civilitzat, en què s'intenta que les coses siguin ben fetes. Jo crec en una certa coherència global de l'arquitectura catalana. És a dir, es pot continuar parlant d'una arquitectura inclosa en la cultura catalana actual. Podem continuar parlant en la constància d'una línia basada en l'evocació del realisme i en el respecte a la modernitat en un cert sentit crític. És a dir, les coses es fan com es poden fer —ben fetes i fins allà on es poden fer ben fetes—, els materials que s'utilitzen no passen més enllà de les seves possibilitats i els recursos formals s'adeqüen, més que a la polèmica buida dels que dibuixen, xerren i no construeixen, a les exigències de l'economia i de la construcció. Aquestes característiques determinen fins i tot algunes diferències amb l'arquitectura de la resta de l'Estat i potser situen definitivament lluny de la nostra òrbita algun exemple —sortosament escàs— de formalismes i d'actituds reaccionàries. Com a referència, la figura més clara d'aquesta posició sensata i civilitzada és en Coderch, del qual tots hem après la reencarnació dels valors tradicionals i l'adequació a la realitat de les nostres condicions socials i culturals, sense oblidar, però, la pertinència i l'eficàcia del Moviment Modern.

QUADERNS: En començar aquesta feina suposo que es perseguien alguns objectius, ¿què es volia fer?

BENEDITO: Es tractava de produir una transformació en la producció dels edificis per a l'escola pública a Catalunya, provocant un millorament de la qualitat de l'escola i potenciant el paper de l'arquitectura pública en el teixit urbà i el paisatge.

A més, es pretenia enllaçar amb l'experiència anterior de Catalunya, que des d'una situació d'autogovern breu i difícil va produir una sèrie d'edificis escolars de gran entitat.

Per això calia abandonar els mecanismes utilitzats per l'administració central, consistents en la repetició sistemàtica d'un projecte estàndard i grans lots de construccions industrialitzades.

Així doncs es va prendre l'opció d'elaborar un projecte singular per a cada actuació concreta, redactat per un arquitecte independent, i d'encetar a més un procés d'informació i participació dels usuaris. En aquest procés els tècnics del Departament assumirien funcions de coordinació, assessorament, orientació i control.

Aleshores, un cop jugada la carta de la qualitat i d'un projecte per a cada lloc, ¿us heu trobat amb problemes difícils d'encaix? Perquè en qualsevol cas s'ha de continuar obeint la normativa...

Poc abans del traspàs a la Generalitat de les competències sobre construccions escolars, el M.E.C. ens havia encarregat als arquitectes J. Benedito, A. Mateos i R. Valls el projecte d'un Centre d'Educació Especial a Santa Coloma de Gramenet (FAD 81). Es tractava d'un edifici en un solar molt difícil, un projecte subjecte a una normativa, una superfície i un pressupost rígids, contractat a la baixa, etc. Però, tot i amb això, es va aconseguir un producte digne. Es tractava de generalitzar el que fins ara havia quedat limitat a casos excepcionals.

La meua idea era molt clara: per més que el temps i els recursos de què es disposa són limitats i que la normativa escolar i la llei de contractes de l'Estat són rígides, queda una escletxa que permet un treball professional vàlid.

La modificació (a través de la futura llei de construccions escolars de Catalunya) dels paràmetres que acoten aquesta actuació permetria altres canvis qualitatius, però aquestes transformacions són necessàriament lentes i mentrestant calia portar al seu límit les possibilitats existents.

¿Ha estat dura l'experiència?

Les dificultats més grans s'han derivat de la necessitat de dur a terme la reorientació pretesa sense que això produís en cap moment una paralització o un alentiment dels programes d'inversions en funció de les exigències pressupostàries i de les necessitats d'inici de curs

en unes dates fixes. Això, juntament amb la gran quantitat d'actuacions, ha fet que en alguns casos no s'hagi pogut anar tan lluny com hauria estat possible, amb el desgast consegüent.

D'altra banda, la necessitat evident d'assolir un compromís entre els objectius immediats i els objectius a llarg termini comporta un equilibri difícil.

¿Quins criteris es van seguir a l'hora de fer aquests encàrrecs?

Als criteris generals a què he fet referència abans, s'hi superposava la voluntat decidida de no acumular els encàrrecs en poques mans. Es pretenia obrir el ventall de col·laboracions amb l'administració i d'estendre-les al major nombre de professionals que la nostra capacitat de coordinació permetés.

Ens interessava rebre la major gamma possible d'aportacions sobre el tema després d'un llarg període de estandardització, i al mateix temps trencar l'aïllament tradicional entre l'administració i els professionals més qualificats del país.

A l'hora de designar els tècnics s'han valorat qüestions com l'experiència en arquitectura escolar i altres equipaments, l'experiència en treballs per a l'administració, un prestigi reconegut, la vinculació amb temes d'ensenyament o amb llocs concrets, etc. És impossible obrir la guia del Col·legi d'Arquitectes per cap pàgina en què no s'hi trobi algú que hagi col·laborat amb el Departament d'Ensenyament en qüestions d'importància diversa. Com a resultat d'això trobem arquitectes de tendències ben diferents, generalment sobre la base d'una certa qualificació professional. Aquest no és l'únic mètode imaginable, però ens va semblar el millor entre els possibles per al període al qual ens estem referint.

Intueixo per tot això que dius que ha calgut a la vegada un procés d'optimització de la professionalitat dels arquitectes, una posta a punt, un reciclatge, no sé... Imagino que gran part de la gent que hem reconegut, deu haver estat essencialment preocupada de bon començament per problemes formals, composatius, i posteriorment es deu haver topat amb la necessitat d'elaborar una correcta documentació escrita, de tanta transcendència en un treball per a l'administració.

En el marc de les condicions existents la pretensió de fer una arquitectura escolar vàlida des de l'administració requereix un gran acord entre la idea i les possibilitats reals de materialitzar-la. La viabilitat de l'operació de millorament de la qualitat conceptual i material pretesa per les escoles, sense transformar el marc general d'actuació, exigia un difícil encaix entre els factors físics, urbanístics, formals, tècnics, econòmics i administratius.

Així doncs, el diàleg amb els arquitectes en les fases d'avantprojecte ha estat habitualment enriquidor i còmode, almenys des del meu punt de vista. Les majors dificultats han aparegut a l'hora del necessari ajustament econòmic dels projectes i sobretot amb les

nostres exigències documentals difícilment assumibles per alguns dels arquitectes amb què hem col·laborat.

En última instància, ¿els resultats han estat bons?

Pel que fa a la qualitat de la feina feta, crec que han estat coberts alguns dels objectius proposats.

En el tema de la implantació dels edificis, em penso que s'han produït encerts considerables en la qualitat formal, ambiental i natural. El progrés respecte a la situació anterior ha estat notable des del meu punt de vista, i en el planejament pedagògic és potser on queda més terreny per avançar. Les limitacions que més han afectat en l'avenç tipològic han estat la rigidesa normativa i el convenciment que no es pot pretendre imposar models pedagògics des de l'arquitectura, és a dir, que cal dotar els edificis escolars d'una organització que possibiliti els comportaments actuals i que alhora convidi o proposi formes d'utilització progressivament més actives i obertes.

Una actitud generalitzada entre els professionals és que les exigències de coneixements de les diverses normatives —exigències diverses, disperses i d'origens ben diversos— obligui a delegar en excés la feina i que d'alguna manera no queda més sortida que l'arquitecte esdevingui un coordinador d'una sèrie de gent especialitzada, amb la qual cosa el procés final pot perdre riquesa.

Aquest és un problema general no específic del treball per a l'administració, ja que concretament pel que fa a la construcció escolar la normativa addicional es limita a dues pàgines del BOE del mes d'agost del 75. En canvi, la necessitat de disposar de projectes defensables d'acord amb la llei de Contractes de l'Estat, afegeix dificultats importants que hem pretès ajudar a superar mitjançant unes «Instruccions tècniques per a la redacció de projectes» que hem elaborat amb la intenció de servir de guia per evitar alguns dels problemes clàssics que la nostra experiència anava detectant. (Això, no tothom ho ha entès així i les discussions que he tingut sobre la necessitat o interès real de les exigències documentals han estat un dels aspectes més desagradables de la meua tasca.)

D'altra banda, entenc que la proliferació de normatives no té perquè comportar necessàriament una pèrdua de coherència sempre que desenvolupi una idea clara i potent i es realitzi la necessària integració de les feines especialitzades. Existeix un risc semblant durant el procés de construcció quan la pretensió d'optimitzar aspectes parcials de l'obra per part de l'autor del projecte, tècnics de l'administració i control de qualitat, pot posar en perill la idea global i unitària que ha de presidir el projecte.

¿Com valoraries aquest gran volum d'obra construïda?

Cal dir que estem parlant d'un període molt breu, ja que quatre anys és un termini ben curt ateses les característiques del procés de construcció dels edificis. Quantitativament s'ha fet molta feina. Per exemple, de l'exposició que es va fer al COAC a final de 1982, en què es mostraven 61 projectes, a hores d'ara 59 estan acabats o en fase de realització.

Moltes vegades penses que un objecte arquitectònic és tractat pel seu usuari una mica en funció de la satisfacció que pugui donar. Suposo que tal vegada no regeix el mateix cas en un edifici públic que en un de privat. Però vist en algun cas com són castigades les escoles un cop lliurades, ¿us heu plantejat si això pot tenir algun origen en el mateix projecte? ¿Vosaltres hi interveniu posteriorment?

Reconèixer que les escoles són tractades amb moltíssima agressivitat tant exteriorment com interiorment, i la confiança que uns espais dignes i amables generaran en l'usuari i en el medi el desig de respectar-los i conservar-los, requerirà temps.

De tota manera veig que hi ha escoles que hem fet i que la gent aprecia, que agraden als arquitectes, però que també agraden als usuaris, i en canvi n'hi ha d'altres en què això no passa. Si bé això no depèn només de l'arquitectura, sinó també del gust i de la capacitat que hagi tingut l'arquitecte d'il·lusionar l'usuari amb el seu projecte en els casos en què aquest contacte s'ha produït.

Pel que fa a la segona part de la pregunta, efectivament la construcció dels equipaments escolars és competència del Departament d'Ensenyament, però el manteniment i la conservació és competència dels Ajuntaments (amb l'excepció dels centres d'ensenyament secundari). Aquesta disposició és font d'alguns problemes clàssics en l'envelliment dels centres.

¿Es recullen també aquestes reflexions en les ajudes al projecte?

És molt difícil d'establir regles fixes en aquestes qüestions sense limitar el necessari procés d'innovació i caure en una posició excessivament conservadora.

És relativament senzill parlar de la necessitat de cultivar la domesticitat i amabilitat de l'espai alhora que els valors d'imatge i representació, però únicament des d'una professionalitat autèntica, des del domini de l'ofici, es pot donar una resposta vàlida.

Com a representant de l'administració, com a client, reivindicues la figura de l'arquitecte independent a l'hora d'encarregar una feina concreta o, al contrari, vista l'experiència, seria preferible potenciar la mateixa administració com a generadora dels productes que promourà?

Jo crec que el camí emprès fins ara és vàlid i correcte, si bé en aquest moment desitjaria una major presència nostra en les darreres fases del projecte. Penso que està bé aprofitar el capital de treball artesanal, encara que el procés de construcció d'escoles des de

Josep Benedito i Rovira
L'Hospitalet, 1948
Obtingué el títol d'arquitecte a l'ETSAB l'any 1970. Professor de projectes de l'EAV fins al 1982, ha obtingut diversos premis FAD. Actualment és Subdirector General d'Arquitectura Escolar del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

l'administració està subjecte a limitacions econòmiques i de temps molt rígides.

Aquestes dificultats de tipus estructural ens estan fent treballar en el sentit de desenvolupar ajudes per a l'elaboració del projecte executiu, relatives sobretot a preus de les diferents unitats d'obra, especificacions i solucions constructives homologades.

Paral·lelament estic interessat a potenciar la realització de projectes des del propi Departament i en col·laboració amb arquitectes independents.

Finalment, com a arquitecte, ¿reivindiques l'administració com a promotor vàlid per a tot aquest gran volum de l'obra o tens algun matís a afegir-hi?

El model actual em sembla prou vàlid en línies generals. El possible risc que l'administració deixés de comptar amb els arquitectes independents per dur a terme les tasques que té encomanades, dependrà de l'eficàcia i l'encert demostrat pel col·lectiu, però també de les prioritats que en cada moment estableixin els responsables de l'administració.

El sentit en què s'evolucionarà dependrà en bona part de la valoració social de la feina feta. Només si la comunitat en conjunt valora, reconeix i dóna suport als valors assolits en aquest primer període, serà possible continuar i millorar el camí emprès.